

VALTION OPPIKOULUJEN OPETTAJIEN PALK-
KAUKSEN PÄÄKOHDITTAINEN KEHITYS
1800-LUVULLA.

J o u k o P a l o n e n .

Kun Suomi erotettiin Ruotsista ja liitettiin Venäjän yhteyteen, niin tšekäläisten oppikoulujen järjestysmuoto samoin kuin opettajien palkat perustuivat pääasiassa 1700-luvulta peräisin oleviin kuninkaallisiin asetuksiin ja kirjeisiin. Palkat oli arvioitu viljassa, ja esitetään niistä seuraavassa muutamia esimerkkejä: Porvoon kymnaasin lehtorit saivat kukin 111 tyn. 3 5/9 kap. — 121 tyn. 3 5/9 kap. viljaa sekä sen lisäksi tulot erinäisistä palkkatiloista ja vuokrat rahat. Kun palkkoja myöhemmin korotettiin, niin heille maksettiin 1820-luvulla edellä mainittujen viljamäärien lisäksi 130:80—120 hopearuplaa rahassa sekä palkkatilojen tulot. Turun katedraalikoulun rehtorin palkka oli v. 1824 120 tyn. viljaa ja 129:60 ruplaa rahaa, vararehtorin 44 tyn. 13 1/2 kap. viljaa ja 48 ruplaa rahaa, kollegojen 34 tyn. 20 kap. viljaa ja 37:44 ruplaa rahaa. Täydellisten triviaalikoulujen opettajilla oli rehtoria lukuunottamatta samat palkat kuin Turun katedraalikoulun vastaavilla opettajilla. Triviaalikoulun rehtorin palkka oli kuitenkin vain 66 tyn. 20 kap. viljaa ja 72 ruplaa rahaa. Pedagogioitten opettajien palkat olivat huomattavasti edellisiä pienemmät: valtiolta 5—6 tyn. viljaa ja muutama rupla rahaa sekä kaupungilta vapaa asunto. Edelleen opettajilla oli eräitä papiston etuja,

joista taloudellisesti huomattavin oli se, että heidän leskensä ja alaikäiset lapsensa saivat heidän kuolemansa jälkeen nauttia yhden armovuoden. Triviaalikoulun rehtori sai vanhastaan oppilaiden sisäänkirjoitusmaksuista kustakin 1 taalarin ja kollega 1/2. Tämä oikeus säilyi vielä Venäjänkin vallan aikana. Huomattava taloudellinen etu oli myös siitä, että opettajat voivat ilmoittautua ilman vaalia papinviran hakijoiksi ns. keisarinpitäjiin.¹⁾

Nämä palkat olivat varsin vähäiset siihen nähden, että opettajat olivat yliopistollisen tutkinnon suorittaneita miehiä. Eräänlaisena korvauksena kuitenkin oli v:n 1724 koulujärjestyksen määräys, että opettajille luettiin hyväksi kaksinkertaiset virkavuodet heidän hakiessaan pappisvirkoja. On näet huomioitava, että opettajat useimmissa tapauksissa olivat tai helposti saattoivat tulla papeiksi vihityiksi. Tämä merkitsi sitä, että 7—9 vuotta opettajana palvellut saattoi saada pastoraatin itselleen. Niin edullinen kuin tämä olikin heikossa taloudellisessa asemassa oleville opettajille, niin itse koululaitokselle se oli erittäin vahingollinen määräys. Seurauksena siitä oli näet se, että harva opettaja alkoi jäädä tälle uralle; he käyttivät asemaansa eräänlaisena väliportaana parempia virkoja kohti kiiwetessään eivätkä tunteneet erikoisempaa mielenkiintoa tehtäväänsä kohtaan puhumattakaan itsensä kehittämisestä opettajanammattiin.

Toisellakin tavalla opettajien huono palkkaus vaikutti haitallisesti opetustoimintaan. Opettajien, varsinkin perheellisten, oli hankittava erikoisia sivutoimia itselleen. Tavallisinta lienee ollut yksityistuntien anto säätyläisten lapsille, joita heidän vanhempansa eivät halunneet laittaa kouluun ainakaan alimmille luokille. Toinen varsin yleinen sivutoimi oi sanomalehtien toimittaminen. Tällainen, tosin pakosta johtuva har rastus oli omiaan väsyttämään opettajia ja kääntämään heidän

¹⁾ Pärssinen: Kasvatusopilliset virtaukset ja koululaitoksen kehitys Suomessa vuosina 1801—1843, ss. 82—86, 89.

huomiotaan varsinaisesta opetustehtävästä sivulle, mistä oli tietysti vahingollisia seurauksia heidän ammatilleen ja innostukseen sitä kohtaan, kuten Crohns koulukomissionille v. 1825 antamassaan lausunnossaan toteaa.¹⁾

Vanhan Suomen koululaitos alistettiin lokakuun 13 p:nä 1819 annetulla keisarillisella julistuksella seuraavan vuoden alusta lähtien Porvoon piispan ja tuomiokapitulin valvontaan. Minkäänlaisia muutoksia ei kuitenkaan saanut panna toimeen, sillä koulukomissio oli jo v. 1814 asetettu tekemään parannusehdotuksia koko Suomen koululaitosta varten. Niin ollen Vanhan Suomen opettajien muihin opettajiin nähden erilainen asema jäi edelleen voimaan. He olivat nimittäin eri arvoluokkiin kuuluvia siviilivirkamiehiä. Heidän palkkauksensa maksettiin myöskin kokonaan rahana ja se oli huomattavasti korkeampi kuin muun Suomen opettajien palkkaus. V:sta 1814 lähtien Viipurin kymnaasin yliopettajat saivat palkkaa 1.200 ruplaa vuodessa, piirikoulujen opettajat 700—750 ruplaa ja alkeiskoulujen opettajat 250—325 ruplaa vuodessa. Lisäksi Vanhan Suomen opettajilla oli eräs etu, joka puuttui muun Suomen opettajilta: he saattoivat näet saada 30 v:n palvelusajan jälkeen koko palkan suuruisen eläkkeen; 25 v:n palveluksen jälkeen eläke oli 2/3 ja 20 v:n palveluksen jälkeen 1/3 palkasta.²⁾

Opettajien huono palkkaus ja sen aiheuttamat epäkohdat olivat tietysti myöskin korkeampien viranomaisten tiedossa ennen kaikkea koulukomission mietinnön välityksellä. Komissio oli ehdottanut varsin huomattavia palkkojen korotuksia. Kun uusi koulujärjestys kesäkuun 21 p:nä 1841 julkaistiin, saattoi maan opettajakunta pettymyksekseen todeta, etteivät palkkojen korotukset olleet ehdotusten mukaiset, vaikka niitä olikin tehty.

¹⁾ Leinberg: Handlingar, rörande Finska skolväsendets historia II, s. 335.

²⁾ Pärssinen: emt., ss. 401—402.

Palkat määrättiin tästä lähtien maksettavaksi yksinomaan rahassa ja ne olivat pääpiirteissään seuraavat:

Kymnaasien lehtorit	450—800	rupl.
" apulainen	225—300	"
" kielten opettajat	180—240	"
" harjoitusaineiden opettajat	45—200	"
Yläalkeiskoulujen rehtorit	450—600	"
" konrehtorit	360—480	"
" kollegat	150—320	"
" venäjän kielen opettajat	180—240	"
" harjoitusaineiden opettajat	45—80	"
Ala-alkeiskoulujen rehtorit	150—215	"
" opettajat	105—140	"
Tyttökoulujen opettajattaret	95—285	"
" opettajat	25—285	"

Palkkojen eroavaisuutta oli eri kouluissa ja samassakin koulussa eri aineryhmien opettajilla riippuen opetusmäärästä ja aineen tärkeydestä. Näitten varsinaisten palkkojen lisäksi Porvoon ja Turun kymnaasien sekä Vaasan yläalkeiskoulun opettajilla oli lisätuloja erinäisistä palkkatiloista. Ala-alkeiskoulujen opettajat saivat kaupungin kustannuksella vapaan asunnon. Tämän lisäksi opettajat säilyttivät oikeuden armovuoteen ja ilman vaalia hakea keisarinpitäjien papinvirkoja. Oppilaiden sisäänkirjoitusmaksu oli alkeiskouluissa 1 1/2 ruplaa, kymnaasissa ja tyttökoulussa 3 ruplaa, mitkä rahat k.o. koulun rehtori sai paitsi tyttökoulussa, jossa johtajatar ja opettaja jakoivat sen keskenään.

Vaikka palkat olivatkin täten kohonneet, niin opettajat menettivät erään varsin huomattavan taloudellisen edun: he eivät saaneet enää laskea hyväkseen kaksinkertaisia virkavuosia papinvirkoja hakiessaan. Tämä merkitsi käytännössä sitä, että opettajien täytyi palvella koulussa lähes 20 vuotta, ennen kuin he voivat saada pastoraatin itselleen. Siten oli saavutettu kyllä se lainsäätäjän tarkoitus, ettei opettajan ammatti olisi mikään väliporras hyviin papinvirkoihin pyrittäessä, vaan ammatti, johon kerta kaikkiaan antaudutaan ja jossa pysytään. Niitten keskuudessa, jotka pyrkivät papinvirkoihin puhtaasti kirkollista tietä, se herätti tyydytystä, koska opettajat eivät olleet

enää vaarallisia kilpailijoita, mutta opettajat olivat hyvin tyytymättömiä tähän säädökseen, sillä heidän mielestään korotetut palkat eivät korvanneet menetettyä taloudellista etua.

Eläkettä opettajat eivät voineet saada, ei edes entisen Vanhan Suomen opettajat, joille tähän mennessä oli ollut oikeus siihen.

Suomen sanomalehdistö oli 1840-luvulla vielä varsin vaatimaton eikä se huomionnut yleensä uutta koulujärjestystä muuten kuin selostavassa mielessä. Vain muutama sanomalehti lausui arvostelun sanoja, yleensä myötämielisiä, mutta milloin opettajien palkoista tuli kysymys, niin aina oltiin tyytymättömiä. Esim. Borgå Tidning v. 1844 n:o 102 pakinoivaan sävyyn kertoo, miten skotlantilainen opettaja, jolla on palkkaa keskimäärin 70—80 puntaa, joskus yli 150 puntaa vuodessa, on tyytymätön palkkaansa, koska hän ei voi ostaa sillä kahvia, teetä, sianpaistia, rusinoita eikä muita herkkuja. Suomalainen virkaveli sen sijaan saa olla tyytyväinen, jos hänellä on leipää kotona. Snellman Saimassaan on useihin koulujärjestyksen kohtiin tyytymätön ja tietysti myös opettajien palkkoihin. V. 1844 n:o 31 hän lausui, ettei ole mahdollista saada pystyvää opettaja-voimaa silloisilla palkoilla, koska opettajat pyrkivät toisiin virkoihin ennen kaikkea papeiksi, joten heidän vaihtumisensa on koululaitokselle vahingoksi. Nämä Snellmanin käsitykset osoittautuivatkin pian tosiksi.

Uuden koulujärjestyksen mukaan tuomiokapitulien tuli vuosittain lähettää kertomus koulujen toiminnasta ja samalla tehdä parannusehdotuksia. Viimeksi mainittujen joukossa ovat hyvin tärkeänä osana opettajien palkkojen korottamis- ja muiden taloudellisten olojen parantamisehdotukset. Eläkekysymys herätti kenraalikuvernöörinkin huomiota, kun Turun tuomiokapituli v:n 1845 vuosikertomuksessaan mainitsi, että Oulun yläalkeiskoulun venäjän kielen opettaja J. Stähle ja Vaasan yläalkeiskoulun saman aineen opettaja J. Sterenius eivät voineet vanhoina ja sairaalloisina hoitaa tehtäviään. Sen takia Stählen palkasta oli pidätetty 1/3 ja Stereniuksen 1/2 viransijaisten

palkkaamiseksi. Koska niin pienillä palkoilla oli kuitenkin mahdotonta saada pystyviä sijaisia, niin mainittujen koulujen venäjän kielen opetus oli painunut sellaiselle tasolle, että Turun hiippakunnan k.o. kielen tarkastaja, prof. Baranowsky, oli tehnyt muistutuksen asian johdosta. Tuomiokapituli ei voinut asialle mitään, koska Stählea ja Stereniusta ei voitu nimityksen saaneina erottaa eikä opettajilla ollut eläkettä. Ainoa keino sen mielestä oli myöntää ylimääräinen määräraha sijaisten palkkaamiseksi.¹⁾ Kenraalikuvernöörin huomiota kiinnitti ehkä paljon se, että oli kysymys juuri venäjän kielen opetuksen kehnoudesta, ja hän tiedusteli senaatilta, mihin toimenpiteisiin tällaisessa tapauksessa oli mahdollista ryhtyä. Senaatti ei nähnyt asiassa muuta ratkaisua yleisesti ajatellen kuin sen, että opettajille myönnettäisiin eläke samoin kuin muille virkamiehille.²⁾ Tämä tyydytti kenraalikuvernööriä ja hän pyysi pian senaatin lausuntoa keisarille aikomastaan esityksestä, jossa hän ehdotti, että pappissäätyn kuulumattomille opettajille voitaisiin myöntää 30 v:n palveluksen jälkeen koko palkan suuruinen eläke; 25 v:n palveluksen jälkeen se olisi 3/4 ja 20 v:n jälkeen 1/2 palkasta.³⁾ Senaatin talousosasto puolsi mielihyvin esitystä ehdottaen sitä lisäystä, että 15 v:n palveluksen jälkeen voitaisiin myöntää 1/4 palkasta oleva eläke.⁴⁾ Koko juttu hautautui kuitenkin toisten asiapapereitten joukkoon, koskapa senaatin talousosasto keväällä 1848 vielä muistutti kenraalikuvernööriä siitä, kuitenkin tuloksetta.⁵⁾ Vasta v:n 1856 koulujärjestyksen yhteydessä eläkekysymys tuli jälleen esille.

Varsinaisten palkkojen pienuutta tuomiokapitulit vuosikertomuksissaan valittavat yhtenänsä ensi sijassa siinä yhteydessä, että on vaikeata saada pystyviä opettajia ja koko opetustyö kärsii. Jo lukuvuoden 1844—45 vuosikertomuksessa Porvoon tuomiokapituli valittaa, että on mahdotonta saada päteviä kiel-

¹⁾ KD 5/448 v. 1846.

²⁾ Senaatin talousosaston pöytäkirja 5. 2. 1847.

³⁾ KD 116—12 v. 1847.

⁴⁾ Senaatin talousosaston pöytäkirja 26. 4. 1847.

⁵⁾ Senaatin talousosaston pöytäkirja 1. 4. 1848.

ten opettajia silloisilla palkoilla. Sen hetken kielten opettajat olivat niin taitamattomia, etteivät pystyneet yläluokkien poikia opettamaan, väitti tuomiokapituli.¹⁾ Mitä pidemmälle aika kului, sitä enemmän esitettiin valituksia opettajien alhaista palkkausta vastaan ja tuotiin esille sen aiheuttamia kielteisiä seurauksia. Lukuvuoden 1849—50 vuosikertomukseen Turun tuomiokapituli liitti Turun yläalkeiskoulun rehtori Forsmanin memoriaalin, jossa tämä kuvailee opettajien taloudellista asemaa seuraavasti: elinkustannukset olivat nousseet huomattavasti edellisinä vuosina, Turussa 50—75 %, ilman että palkkoja oli korotettu. Siitä oli seurauksena, että useilta opettajilta meni palkasta puolet vuokraan. Jotta eläminen yleensä oli mahdollista, täytyi opettajien turvautua lisätuloihin: Turun yläalkeiskoulun molemmat konrehtorit toimivat opettajina myös teknillisessä reaalkoulussa, ensimmäiset kollegat merikoulussa, toiset kollegat kauppa- ja sunnuntaikouluissa, toinen kolmas kollega toimi sanomalehdentoimittajana ja toinen erään kaupungin kappalaisen apulaisena ja useimmilla muilla opettajilla oli yksityisoppilaita. Siten opettajien voimat kuuluivat vieraisiin tehtäviin. Lisäksi oli selvästi havaittavissa työvoimapulaa opettajan ammatissa: 10 vuotta aikaisemmin oli sijainen helposti saatavissa, mutta sillä hetkellä siihen nähden oli huomattavia vaikeuksia olemassa.²⁾ Varsinkin Krimin sodan aikana hintatason huomattavasti noustessa vaikeutui opettajien asema jatkuvasti eikä uusia enää sanottavasti antautunut sille uralle. V. 1852 ei Kuopion koulujen yhteiseen voimistelun opettajan avoimena olevaan virkaan ilmaantunut ainoatakaan hakijaa.³⁾ Lukuvuonna 1854—55 täytyi Kaskisen ala-alkeiskoulu pitää suljettuna, koska ei saatu sijaista puolella palkalla vakinaisen opettajan ollessa sairaana ja saadessa puolet palkastaan.⁴⁾ Lukuvuonna 1855—56 sama koulu saattoi toimia vain

¹⁾ KD 2/460 v. 1845.

²⁾ KD 3/453 v. 1851.

³⁾ KD 2/467 v. 1853.

⁴⁾ KD 38/445 v. 1855.

kevätlukukauden, kun sijaiselle voitiin maksaa puolet sen luku-
kauden palkasta ja säästynyt puoli syyslukukauden palkasta.¹⁾

Edellä on mainittu esimerkkejä niistä valituksista ja seurauk-
sista, joita opettajien huono palkkaus oli aiheuttanut. Nämä
yhdessä eräiden toisten v:n 1843 koulujärjestyksessä havaittu-
jen puutteiden kanssa sekä yliopiston perussäännössä suoritettut
korjaukset vaativat maan korkeimpien hallintoviranomaisia
suunnittelemaan koululaitoksen uudistamista. Toukokuun 19
p:nä 1849 oli asetettu komitea tekemään ehdotusta yliopiston
perussäännön muuttamiseksi. Se sai myöhemmin lisätehtäväksi
laatia ehdotus myös koululaitoksen uudistamiseksi. Komitean
koululaitosta koskeva mietintö on päivätty kesäkuun 11 p:nä
1851. Siinä se toteaa mm., että sellaisista opettajista, jotka
ovat tähän ammattiin nimenomaan valmistautuneet, on suuri
puute. Sen poistamiseksi ehdotetaan tulevilta opettajilta vaa-
dittavaksi yliopistossa ja erinäisissä kouluissa suoritettava teo-
reettinen ja käytännöllinen pedagoginen opiskelu, jonka tuke-
miseksi ehdotettiin vuosittain myönnettäväksi 15 kpl. 100 rup-
lan stipendejä. Myöskin opettajien, varsinkin alempien, palk-
kaus oli komitean mielestä korotettava siten, että alin palkka
olisi 200 ruplaa vuodessa. Varsinaisten palkankorotusten li-
säksi komitea ehdotti 25 % korotusta niille, jotka ovat 10 vuotta
palvelleet samassa koulussa, toivoen tietysti siten opettajien
vaihtumisen vähenemistä. Huomattava parannusehdotus oli
myös vanhojen ja sairaiden opettajien eläke-esitys, joka olisi 30
v:n palveluksen jälkeen koko palkan suuruinen ja 20 v:n pai-
veluksen jälkeen 1/2 palkasta.²⁾

Vaikka varsinaista koulu-uudistusta ei saatukaan aikaan,
vaan huhtikuun 7 p:nä 1856 annetussa armollisessa kymnaasi-
ja koulujärjestyksessä rajoituttiin vain muutamiin etupäässä
kymnaasia koskeviin muutoksiin, niin kuitenkin opettajien
palkkausta korjattiin huomattavasti. Seuraava taulukko osoit-
taa korotetut palkat ja niiden suhteen entisiin.

¹⁾ KD 52/452 v. 1856.

²⁾ KD 25/495 v. 1851.

		Palkka rupl.	Korotus %	
Kymnaasin lehtori	{ ylin	950	18,8	
	{ alin	750	66,7	
„	apulainen	575	155,5	
„	kielten opettaja {	ylin	950	295,8
		alin	300	66,7
Ylä-alkeskoulun rehtori	{ ylin	800	33,3	
	{ alin	700	55,5	
„	konrehtori {	ylin	650	35,4
		alin	575	59,7
„	kollega {	ylin	450	40,8
		alin	350	75,0
„	venäjän kielen opettaja {	ylin	425	77,1
		alin	350	94,4
„	harj.-aineen opettaja {	ylin	150	87,5
		alin	75	66,7
Ala-alkeskoulun rehtori	{ ylin	400	86,0	
	{ alin	300	100,0	
„	opettaja {	ylin	350	150,0
		alin	200	90,5
Tytökoulun opettajat	{ ylin	300	5,3	
	{ alin	130	—	
„	opettaja {	ylin	500	75,4
		alin	375	114,2

Vaikka kaikkia opettajia ei voidakaan täysin verrata toisiinsa erilaisten opetusvelvollisuuksien takia — niin on varsinkin asia kielten ja harjoitusaineiden opettajiin nähden —, niin kuitenkin on selvästi havaittavissa, että alempien opettajien palkkoja korotettiin suhteellisesti eniten: verrattakoonpa esim. yläalkeiskoulun rehtoreitten, konrehtoreitten ja kollegojen palkankorotuksia toisiinsa. Opettajat eivät kuitenkaan kaikki saaneet palkankorotuksiaan ilmaiseksi, sillä heidän opetusvelvollisuuttaan lisättiin: esim. kymnaasin lehtorin opetusvelvollisuus määrättiin 18 viikkotunniksi oltuaan aikaisemmin 12 ja Vaasan kymnaasissa 16; apulaisen viikkotuntimäärä kohosi 12:sta 22:en, kielten opettajien 10:sta 12:en. Näiden mainittujen palkkojen lisäksi Turun ja Porvoon kymnaasien lehtorit ja Vaasan yläalkeiskoulun opettajat saivat edelleen lisätulonsa palkkatiloista. Armovuosioikeus säilytettiin, samoin oikeus vaalittomasti hakea keisarinpitäjien papinvirkoja. Oppilaiden sisäänkirjoitusmaksu ja sen jako rehtoreille säilyi entisellään. Tärkeä uudistus oli

se, että opettajille myönnettiin eläkeoikeus: eläkkeen suuruus oli 30 v:n palveluksen jälkeen koko palkka, 25 v:n jälkeen $\frac{3}{4}$, 20 v:n jälkeen $\frac{1}{2}$ ja 15 v:n jälkeen $\frac{1}{4}$ palkasta.

Palkankorotukset olivat olleet huomattavat, mutta pitkälle ei aika kulunut, ennen kuin tyytymättömyyden ilmaisuja alkoi taas näkyä. Että kysymyksessä ei ollut pelkkä tavaksi tullut valittaminen ja ruikutus, sitä todistaa parhaiten se, että alipalkkauksen pahin seuraus, opettajapula, jota oli alkanut ilmetä 1850-luvun alkupuoliskolla, ei näyttänyt lievittyvän vaan päinvastoin, vain pahenevan. V. 1860 Turun tuomiokapituli ilmoitti, ettei avoinna oleviin alempiin virkoihin enää saada jatkuvasti opettajia, vaan ne on täytettävä vuodeksi kerrallaan nuorilla, usein epäpäteville miehillä.¹⁾ Samana vuonna myös Porvoon tuomiokapituli valitti varsinkin alempien opettajien palkkojen pienuutta.²⁾ Kuopion tuomiokapituli meni ehdotuksissaan vielä pitemmälle esittäessään että ala-alkeiskoulujen opettajan viroissa saataisiin käyttää kimmasteja sijaisopettajina, koska muita ei ollut saatavissa.³⁾

Kesällä 1860 Turussa, Porvoossa ja Kuopiossa hiippakunnittain pidetyissä opettajakokouksissa palkkauskysymys tuli myöskin esille ja yleisenä vaatimuksena oli palkkojen korotus ja määrääminen viljatynnyreiksi, mikä kuitenkin maksettaisiin rahana kulloisenkin markkinakurssin mukaan. Siten arveltiin välttävän rahan arvon jatkuvasta huononemisesta johtuvasta reaali-palkan alenemisesta. Lisäksi esitettiin opettajille maksettavaksi 25 %:n ikälisä joka viides vuosi neljä kertaa, joten siis 20 vuoden palveluksen jälkeen palkka olisi 2-kertainen.¹⁾

Tuomiokapitulien vuosikertomuksista, opettajakokousten pöytäkirjoista, erinäisistä kirjelmistä ja lausunnoista senaatti saatoi pian todeta, että v:n 1856 koulujärjestys oli epäonnistunut. Sen takia se ryhtyi puuhaamaan erinäisiä uudistuksia: keisa-

¹⁾ KD 8/340 v. 1861.

²⁾ KD 3/347 v. 1861.

³⁾ KD 1/354 v. 1861.

rille esitettiin maaliskuun 8 p:nä 1861, että asetettaisiin komitea tutkimaan perusteellista koulu-uudistusta; muutamissa tapauksissa senaatti esitti keisarille tehtäväksi väliaikaisia parannuksia ja erinäisiä vähäisiä parannuksia senaatti saattoi itsekin päättää. Keisari hyväksyi muutamaa vähäistä seikkaa lukuunottamatta senaatin esityksen väliaikaisista ratkaisuista ja niiden joukossa tuli hyväksytyksi myös palkankorotus eräille vanhemmille ja ansioituneille opettajille. Kymnaasin lehtorit saivat korotusta 300, kymnaasin apulaiset, yläalkeiskoulun rehtorit, konrehtorit, kollegat ja tyttökoulujen opettajat 230, ala-alkeiskoulujen opettajat, kymnaasien ja yläalkeiskoulujen venäjän kielen opettajat ja kymnaasien saksan ja ranskan kielen opettajat 150, tyttökoulujen opettajattaret 100 sekä tyttökoulujen kielten opettajat, kymnaasien ja yläalkeiskoulujen laulun ja voimistelun opettajat ja kymnaasien piirustuksen opettajat 50 ruplaa vuodessa. Kaikkiaan tähän tarkoitukseen myönnettiin 25.000 ruplaa vuodessa.¹⁾ Tämä määräraha jaettiin sitten senaatin talousosaston toimesta yllä mainittuina erinä opettajien kesken ja siitä pääsivät osallisiksi yleensä vanhimmat ja ansioituneimmat, kuitenkin varsin suppea piiri. Sitäpaitsi eri hiipakunnissa näitten henkilökohtaisten palkanlisien jako tapahtui jossakin määrin erilaisin perustein, mikä herätti erimielisyyttä.

Siis mitään yleistä palkankorotusta ei saatu aikaan, ja niinpä valitukset yhä jatkuivat. V. 1862 Porvoon tuomiokapituli ilmoitti, että viransijaisiksi oli täytynyt palkata varsin heikkoja opettajia.²⁾ V. 1863 Turun tuomiokapituli ilmoitti, että edellisenä lukuvuonna 1 kymnaasin lehtorin ja 6 yläalkeiskoulun kollegan virkaa on ollut epäpätevissä käsissä ja ala-alkeiskoulujen opettajista 1/3 oli sitoutunut vain vuodeksi.³⁾ Samana vuonna Turun tuomiokapituli ilmoitti edelleen, että kolmen edellisen vuoden aikana vain neljä pedagogian kandidaattia oli ilmoittau-

¹⁾ Vsv. v. 1861 akti n:o 32.

²⁾ KD 4/326 v. 1863.

³⁾ Vsv. v. 1861 akti n:o 32.

tunut tuomiokapitulille ja samana aikana 10 vakinaista opettajaa oli tavalla tai toisella poistunut toimistaan.¹⁾ V. 1864 Turun tuomiokapituli jälleen ilmoitti, että hiippakunnassa oli 4 eri opettajanvirkaa, joihin ei ollut ilmaantunut hakijaa useista aukijulistamisista huolimatta, joten niitä oli hoidettava epäpätevin sijaisvoimin. Pietarsaaren ala-alkeskoulussa oli tapahtunut sellainen ihme, että lukuvuodeksi 1863—64 oli apuopettajaksi otettava keski-ikäinen naishenkilö, kun ketään toista ei ollut saatavissa.²⁾ V. 1865 Kuopion tuomiokapituli ilmoitti, että hiippakunnassa oli 10 apuopettajan virkaa, joita ei voitu täyttää pätevilla henkilöillä.³⁾ Yllä esitetyt esimerkit osoittavat, että opettajapula oli 1850- ja 1860-luvulla suorastaan huutava ja sen poistamiseksi olisi tarvittu pontevia toimenpiteitä.

Myöskin julkinen sana puuttui opettajien palkka-asiaan ja siitä johtuvaan opettajien tason alenemiseen ja suoranaiseen opettajapulaan. Kirjoituksien sävy on säännöllisesti samanlainen: selostetaan tilanne ja esitetään vaatimuksia varsinkin alempien palkkojen korottamiseksi, jotta opettajilla, varsinkin perheellisillä, olisi edes tyydyttävät elinmahdollisuudet. Melko yleinen on myös vaatimus, että palkat on arvioitava jyvänä, jotta opettajien toimeentulo olisi turvattu myöskin hintatason kohotessa. Myös esitettiin ehdotuksia ikälisien myöntämisestä.⁴⁾

Myöskin vv:en 1863—64 valtiopäivillä opettajien palkkaky-

¹⁾ KD 1/290 v. 1864.

²⁾ KD 3/290 v. 1865.

³⁾ KD 1/303 v. 1865.

⁴⁾ Opettajien palkkoja koskevista kirjoituksista mainittakoon seuraavat: "Muutama sana koulu-opettajien palkoista" (Suometar v. 1859, n:o 18); "Med anledning av frågan om skollärarnes löneförhöjning" (Wasabladet v. 1860, n:o 23—24); "Om skollärareinkomster" (Helsingfors Tidningar v. 1860, n:o 141); "Om en jennare lönefördelning emellan lärare vid högre elementarskolan" (Åbo Underrättelser v. 1860, n:o 21); "Om skollärarelönerna" (Wiborg v. 1860, n:o 138); "Ännu par förslag i skollärare-aflöningsfrågan" (Åbo Underrättelser v. 1861, n:o 87); "Ett ord om löneförhöjning för skollärarne" (Borgå Bladet v. 1863, n:o 41); "Koulumiesten Palkoista" (Helsingin Utiset v. 1863, n:o 46); "Åter några ord om skollärarelönerna (Helsingfors Tidningar v. 1865, n:o 131).

symys tuli esille, kun pappissäädyssä rov. Borenius esitti anomusehdotuksen niiden korottamiseksi. Sääty hyväksyi sen sellaisenaan ja lähetti alamaisena anomuksena keisarille. Siinä annottiin opettajille huomattavia palkankorotuksia, minkä lisäksi palkka pitäisi määritellä viljana ja maksaa markkinakursin mukaan.¹⁾

Tämä ja muut valtiopäivillä tehdyt koululaitosta koskevat anomukset yhdessä tuomiokapitulien vuosikertomusten ja kesällä 1863 pidetyn opettajakokouksen pöytäkirjojen kanssa aiheuttivat sen, että senaatti jälleen marraskuun 10 p:nä 1864 teki keisarille esityksen komitean määräämisestä tutkimaan koululaitoksen tilaa ja tekemään parannusehdotuksia, kun edellinen ehdotus oli jäänyt toteutumatta. Eräänlaiseksi hätäratkaisuksi opettajien palkkauskysymyksessä senaatti esitti samalla, että ala-alkeiskoulun vakinaisten opettajien palkka korotettaisiin 1.200 mk:ksi ja apuopettajien 1.000 mk:ksi. Keisari hyväksyi senaatin esityksen.²⁾ Tämän mukaisesti asetettiin kasvatusopin prof. Z. J. Cleven puheenjohtolla komitea tekemään parannusehdotusta koululaitoksesta. Komitea toimi ripeesti ja saattoi päivätä mietintönsä marraskuun 6 p:nä 1865. Siinä se päättyi koko koululaitoksen perusteelliseen muuttamiseen, kouluhallituksen perustamiseen ym. Koululaitoksen uudistamisen jälkeen komitea arvioi valtion menojen tulevan olemaan vuosittain koulutoimen hyväksi lähes 1,5 milj. mk. Vertauksen vuoksi mainittakoon, että v. 1866 koululaitoksen menot olivat mk 808.870: —. Kysymyksessä oli siis varsin huomattava menojen lisäys. Opettajakunnan osalta tehtiin sellainen varsin huomattava uudistusehdotus, että kielten opettajat asetettiin palkkoihin ja virkanimityksiin nähden samaan asemaan muitten opettajien kanssa. Palkkojen moninaisuus katoaisi myös, kun yläalkeiskoulu ja kymnaasi ehdotettiin yhdistettäväksi ja ala-alkeiskoulut muutettavaksi reaalikouluiksi, joiden lehtorit olivat samoissa palkkaluokissa lyseoitten lehtoreitten kanssa. Si-

¹⁾ Vv:n 1863—64 valtiopäivien pappissäädyn pöytäkirjat.

²⁾ Vsv. v. 1865 akti n:o 61.

ten tuli mahdolliseksi sovittaa lehtorit ja opettajattaret kolmeen palkkausluokkaan siitä riippuen, millä asteella he pääasiallisesti opettivat. Tämä merkitsi varsin huomattavaa palkkauksen parantamishetketä alemmpipalkkaisten kohdalla eli juuri siellä, missä puute oli suurin. Palkka ehdotettiin maksettavaksi viljana vuokratuloja ja harjoitusaineiden opettajien ja rehtorin palkkioita lukuunottamatta. Varsinaisen palkkauksen lisäksi ehdotettiin opettajille maksettavaksi ikälisää joka viides vuosi 20 % palkasta, kunnes se olisi 25 vuoden palveluksen jälkeen kaksinkertainen.¹⁾

Keisari suhtautui myönteisesti komitean ehdotuksiin ja niin pä hän antoi v:n 1867 valtiopäiville esityksen tarpeellisten varojen myöntämiseksi komitean ehdottamien uudistusten toimeenpanemiseksi koululaitoksessa. Säätäjien yhteinen talous- sekä valtio- ja suostuntavaliokunta, johon esitys oli lähetetty, asettui siihen nähden kuitenkin kielteiselle kannalle taloudellisista syistä. Maa oli köyhtynyt juuri vallinneiden nälkävuosien takia siinä määrin, ettei voitu ajatella niin suurta menojen lisäystä. Laskelmien mukaan tuo 1,5 milj. mk, joka tarvittaisiin vuosittain koululaitoksen hyväksi, oli 8 2/3 % valtion menoista eli suhteellisesti enemmän kuin missään Euroopan maassa. Samoin pidettiin opettajien palkkojen korotusesitystä, mikä merkitsi keskimäärin 20 %:n korotusta, aivan liian suurena. Valiokunnan aateli- ja talonpoikaisedustajat eivät halunneet myöntää mitään lisämäärärahoja, vaan kehoittivat panemaan toimeen uudistuksia silloisten määrärahojen puitteissa, uudistuksia, joita he kyllä myönsivät tarvittavan. Pappis- ja porvarissäätyisten valiokunnan jäsenten enemmistö sitä vastoin ehdotti, että koska kansakoulujen määrärahoista oli jäänyt yli 100.000: — mk, niin tuo summa käytettäisiin oppikoulujen opettajien palkkojen korottamiseen. Kukin sääty asian käsittelyssä asettui samalle kannalle, kuin sen edustajat valiokun-

¹⁾ Ehdotuksia ja mietteitä alkeisoppilaitosten järjestämisestä Suomessa, alamaisuudessa annetut sitä varten armosta asetetulta Komitealta.

nassa. Siten siis koko koulu-uudistuskysymys ajautui karille varojen puutteessa.¹⁾

Samoilla valtiopäivillä opettajien palkkakysymys tuli toisellakin tavalla esille, kun rovasti Borenius jälleen esitti pappissäädyssä anomusehdotuksen, jossa hän mainitsi, että tammikuun 30 p:n v. 1862 palkkapäätöksen mukaan joukolle vanhempia ja ansiotuneita opettajia maksettiin henkilökohtaisia lisiä. Rovasti Boreniuksen mukaan puolet 10 v. palvelleista opettajista sai tuon lisän ja nyt hän ehdotti, että sen saisi jokainen 10 v. opettajana palvellut. Siten koituisi vain n. mk 9.000: — lisäys valtion menoihin vuosittain. Samalla hän ehdotti myös yleistä opettajien palkankorotusta. Pappissääty hyväksyi anomusehdotuksen yksimielisesti ja laati sitä koskevan anomuksen keisarille.²⁾ Kun keisari tiedusteli senaatin lausuntoa anomuksen johdosta, niin se myönsi opettajien palkoissa olevan korjaamista, mutta selitti, ettei maan taloudellinen asema sitä sillä hetkellä sallinut. Suomen asiain komitean ehdotuksesta keisari päätti, että senaatin oli aikojen taloudellisesti parannuttua tehtävä palkankorotusehdotus opettajille.³⁾

Tämän käskyn mukaisesti senaatti sitten helmikuun 11 p:nä 1869 esittikin keisarille, että kaikille 10 vuotta palvelleille opettajille maksettaisiin sellaiset henkilökohtaiset lisät, joita tammikuun 30 p:nä 1862 annettu palkkapäätös soi muutamille opettajille. Keisari hyväksyi senaatin esityksen viipymättä ja se astui voimaan v:n 1870 alussa.⁴⁾

Vaikka koulu-uudistuskysymys olikin sillä kerralla ajautunut karille säätyjen vastustukseen taloudellisissa kysymyksissä, niin hallitusvalta ryhtyi suunnittelemaan koululaitoksen parantamista mahdollisuuksiensa rajoissa. Ensin perustettiin v. 1869 kouluylhallitus, jolloin samanaikaisesti kirkko ja koululaitos erotettiin toisistaan. Kouluylhallitus sai tehtäväkseen laatia ehdotuksen koululaitoksen uudistamiseksi, ehdotuksen, jonka

¹⁾ V:n 1867 valtiopäivien eri säätyjen pöytäkirjat.

²⁾ V:n 1867 valtiopäivien pappissäädyn pöytäkirjat.

³⁾ Vsv. 1868 akti n:o 79.

⁴⁾ Vsv. v. 1869 akti n:o 88.

laatimiseksi se käytti hyväkseen koulukomitean mietintöä v:lta 1865 sekä vuosi- ja tarkastuskertomuksia ym. ja joka vihdoin valmistui maaliskuun 9 p:nä 1871. Vaikka tämä ehdotus koki monenlaisia muutoksia ja parannuksia, niin kuitenkin elokuun 8 p:nä 1872 julkaistu uusi koulujärjestys säilytti sen esittämän uudistuksen pohjan: kymnaasit ja yläalkeiskoulut yhdistettiin lyseoiksi ja ala-alkeiskoulut muutettiin yleensä reaalikouluiksi. Samoin kouluylihallituksen ehdotus opettajien palkkaukseksi hyväksyttiin sellaisenaan. Sen mukaan opettajat jaettiin viiteen palkkausryhmään kuuluviin lehtoreihin, samoin viiteen palkkaryhmään kuuluviin kollegoihin, edelleen viiteen palkkaryhmään kuuluviin tyttökoulujen opettajattariin sekä kielten ja harjoitusaineiden opettajiin, joiden palkka oli riippuvainen opetusvelvollisuudesta. Kollegojen ja lehtoreitten palkka vuokratrahoineen tai vapaine asuntoineen määrättiin 2.800—4.800: — mk:ksi, tyttökoulun opettajattarien palkka samoin vuokratrahoineen 1.800—2.400 mk:ksi. Kielten ja harjoitusaineiden opettajien palkkiot vaihtelivat 400—1.400: — mk:n rajoissa. Normaaliyseoitten yliopettajien palkat määrättiin toukokuun 29 p:nä 1873 annetulla asetuksella 5.000—6.000 mk:ksi. Opettajien taloudellisia etuja olivat edelleen leskille ja alaikäisille lapsile myönnetty armovuosioikeus opettajan kuoltua. Elokuun 8 p:nä 1872 annettiin myös keisarillinen julistus, joka muutti opettajien eläkeoikeutta siten, että täyden eläkkeen nautinto-oikeus saatiin vasta 35 vuoden palveluksen jälkeen. Samoin osaeläkkeisiin tarvittiin kuhunkin viisi vuotta pidempi palvelusaika kuin aikaisemmin. Opettajien palkankorotukset olivat myös paljon suuremmat kuin siinä esityksessä, jonka keisari oli antanut v:n 1867 valtiopäiville. Miesopettajien palkat näet nousivat ylimmässä palkkaryhmässä 26.3 % ja alimmassa 100 %. Naisopettajien vastaavat korotukset olivat 100 % ja 261.5 %. Samalla kuitenkin korotettiin opettajien opetusvelvollisuutta niin, että se oli lehtorilla 24 ja kollegoilla 28 viikkotuntia. Joka tapauksessa opettajien palkat olivat nyt sellaisella tasolla että ne alkoivat

olla tyydyttävät. Vertauksen vuoksi mainittakoon samana vuonna julkaistusta rautateiden menoarviosta, että I. luokan asemapäällikön palkka oli virantekorahoineen 5.000 mk ja raitainsinööriin 4.000—5.000 mk vuodessa.

Elokuun 23 p:nä 1883 annetulla asetuksella täydennettiin v:n 1872 koulujärjestystä eräin kohdin. Samalla poistettiin se, että kunkin opettajaryhmän jäsenet saivat erilaisia palkkoja. Myöskin luovuttiin vuokratulojen maksuista muille kuin Helsingin normaalilyseon opettajille. Uudet palkat olivat seuraavat: normaalilyseon yliopettaja 5.500 mk, lehtori 4.000 mk, normaalilyseon kollega 3.000 mk, muut kollegat 2.600 mk. Ikälisiä alettiin nyt myös maksaa: yliopettaja sai ne 5 ja 10 vuoden palveluksen jälkeen à 1.000 mk, lehtori 5, 10 ja 15 vuoden palveluksen jälkeen à 800 mk ja kollega 5, 10, 15 ja 20 vuoden palveluksen jälkeen à 600 mk. Siten tultiin nykyiseen palkkausjärjestelmään ja samalla alempia palkkoja korotettiin jälleen opettajakunnalle suureksi tyydytykseksi.

Edellä on pääkohdittain kuvattu se sitkeä ja puolen vuosisataa kestänyt taistelu, jota maamme oppikoulujen opettajakunta joutui käymään taloudellisen asemansa parantamiseksi. Kun nyt oli päästy edes jotenkin tyydyttävään ratkaisuun, niin pian alipalkkauksen pahin seuraus, opettajapula, alkoi lievittyä eikä siitä voitu enää puhua vuosisadan vaihteessa. Samoin opettajiksi antautui yhä enemmän huomattavia kulttuuripersoonallisuuksia, jotka hedelmöittivät suuresti koululaitoksemme toimintaa.
